

ΠΡΟΣΦΥΓΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ

Προς μια κοινωνία ετεροτήτων· θεολογική θεώρησή¹

Των ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Ι. ΚΑΛΑΜΑΤΑ, Θεολόγου Καθηγητή
Νάσου Κολοκυθά, Μαθητή Α΄ Λυκείου

Προανάκρουσμα

Ευθύς εξ αρχής ας μου επιτραπεί εδώ μια βασική διαπίστωση. Σε πολλούς είναι διάχυτη η άποψη ότι ο θεολογικός λόγος, κυρίως αυτός που απορρέει από το εσωτερικό της Ορθοδοξίας, είναι αποστεωμένος λόγος ο οποίος συνεχώς κοιτά προς τα πίσω, συντηρώντας με πολλαπλούς τρόπους μια παράδοση που ξεκινά από την εποχή του Ιησού, διαπερνά τη ρωμαϊκή, μετέπειτα βυζαντινή και μεταβυζαντινή εποχή και φτάνει μέχρι σήμερα. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι αυτή η άποψη είναι πέρα για πέρα λανθασμένη. Υποστηρίζεται, κυρίως, από ομάδες ανθρώπων που στο σύνολό τους σχεδόν δεν έχουν κάποια ουσιαστική σχέση γενικότερα με τη χριστιανική πίστη, ειδικότερα, όμως, με την Ορθοδοξία. Σ' αυτό το μοτίβο θεώρησης των πραγμάτων, εξυπακούεται ότι δεν είναι λίγοι και εκείνοι που θεωρούν ότι η θρησκεία στον 21^ο αιώνα έχει μπει στο «ντουλάπι της ιστορίας». Δεν είναι του παρόντος εδώ να αναμοχλεύουμε τέτοια ζητήματα. Ωστόσο, εκείνο που οφείλω με παρηρησία να τονίσω – και με αυτός ευθύς αμέσως θα μπω στο θέμα μας – είναι το γεγονός ότι, η θρησκεία όχι μόνον με τη θεολογική της, αλλά κυρίως με τη θρησκευτολογική και την κοινωνιολογική ερμηνεία του όρου, στο πλαίσιο ενός παγκοσμιοποιημένου και μετανεωτερικού περιβάλλοντος, δεν δίνει μόνον απαντήσεις σε μεταφυσικά ερωτήματα. Ακουμπά και συνειδήσεις ανθρώπων που επιζητούν να ανήκουν κάπου. Στη διαλεκτική ανθρώπου και πίστης σε ένα Θεό, ή σε πολλούς θεούς και θεές, η θρησκεία, κατά τον επιτυχή χαρακτηρισμό του πανεπιστημιακού σημερινού Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Κοτζιά «είναι ένας τρόπος δημιουργίας και κατανόησης των ανθρώπινων κοινωνιών»². Η άποψη αυτή, στηριζόμενη στη θέση του Γερμανού

¹ Εισήγηση που έγινε στο Διεθνές Συνέδριο Crossing Borders (Λέσβος 7-10 Ιουλίου 2016) για το προσφυγικό ζήτημα / Λόφος Πανεπιστημίου Αιγαίου.

² «Θρησκεία – Πολυπολιτισμός», (2004), στο: *Ορθόδοξες Εκκλησίες σε έναν πλουραλιστικό κόσμο. Ένας οικουμενικός διάλογος*, Εμμανουήλ Κλάψης, (επιμ.), Αθήνα: Καστανιώτης, σσ. 11 -12.

φιλοσόφου και κοινωνιολόγου J. Habermas, φέρνει στο προσκήνιο το κυριότερο από θρησκευτικής και θεολογικής πλευράς για το προσφυγικό και μεταναστευτικό σήμερα ζήτημα πρόταγμα, ό,τι δηλαδή, η θρησκεία οφείλει να συνενώνει τις κοινωνίες πάντα σε μια θετική ηθική βάση, εκεί όπου η αλληλεγγύη θα υπερβαίνει θρησκευτικούς, φυλετικούς και εθνικούς διαχωρισμούς. Επιπλέον, κι αυτό οφείλουμε να το λαμβάνουμε σοβαρά υπόψιν, η θρησκεία στις σημερινές πολυπολιτισμικές κοινωνίες συμπεριλαμβανομένης και της ελληνικής - μπορεί αυτό να ξενίζει κάποιους - είναι, όμως, μια πραγματικότητα, η θρησκεία ως βασικός κορμός της συλλογικής ταυτότητας, σε σημαντικό βαθμό καθορίζει και διαμορφώνει την ταυτότητα κάθε λαού³.

Νοηματοδοτώντας τις λέξεις

Είναι γεγονός ότι για ένα αρκετά μεγάλο μέρος του παγκόσμιου πληθυσμού, σήμερα όσο ποτέ άλλοτε, οι λέξεις πρόσφυγες και μετανάστες προσκαλούν φόβο. Καλυπτόμενοι οι περισσότεροι πίσω από τις στερεότυπες διακρίσεις, οι οποίες ειρήσθω εν παρόδω, στη μακρά διάρκεια της Ιστορίας διέσχιζαν την ίδια τη ζωή των ανθρώπων, εκφράζουν την άποψη ότι καθετί διαφορετικό στον πολιτισμό, την κουλτούρα, τη θρησκεία, ουκ ολίγες φορές λειτουργεί ως εχθρός. Ποιοι, όμως, είναι εκείνοι που υποκινούν αυτήν την αξιολόγηση, που στο όνομα της προσφυγιάς και της μετανάστευσης ομιλούν για την διαφορετικότητα, η οποία γίνεται εχθρική, για περιβάλλοντα που μέχρι πριν κάποια χρόνια θέλαμε να πιστεύουμε ό,τι είναι εθνολογικά και πολιτισμικά ομοιογενή; Πρόκειται για ένα καίριο πράγματι ερώτημα. Αναμφίβολα η ξενοφοβία και ο ρατσισμός στις μέρες μας βρίσκει εκφραστές όχι μόνο σε πολιτικούς και ευρύτερους κοινωνικούς εν γένει χώρους, αλλά δυστυχώς - το τονίζω ιδιαίτερα ετούτο - και σε εκκλησιαστικούς. Οι περιπτώσεις είναι πολλές κι αποτελούν παράδειγμα προς αποφυγήν, μιας και ουδεμία σχέση έχουν με την πεμπτουςία του χριστιανικής διδασκαλίας, η οποία σε ότι αφορά στον άνθρωπο - εξ ου και οι όροι χριστιανική ανθρωπολογία - κινείται στους τρεις παρακάτω βασικούς άξονες. Πρώτον, το μοντέλο της ανθρώπινης ζωής δεν είναι τίποτε περισσότερο από μια κοινωνία προσώπων, όχι ατόμων, μια κοινωνία ετεροτήτων. Δεύτερον, αυτή η κοινωνία διαφορετικών προσώπων οφείλει πάντοτε επιζητά την αυταπάρνηση, την αλληλεγγύη, την αγάπη προς τον συνάνθρωπο, όσο διαφορετικός κι αν είναι αυτός. Αυτόν τον τρόπο θέασης του διαφορετικού ανθρώπινου προσώπου, ο κορυφαίος Ρώσος θεολόγος του 20^{ου} αιώνα π. Γεώργιος

³ Νικόλας Βερνίκος - Σοφία Δασκαλοπούλου, (2002), *Πολυπολιτισμικότητα. Οι διαστάσεις της πολιτισμικής ταυτότητας*, Αθήνα: Κριτική, σ. 314.

Φλωρόφσκυ τον περιγράφει χαρακτηριστικά με τα εξής συνταρακτικά λόγια: «η αυταπάρνηση δεν εξαλείφει ούτε καταστρέφει την προσωπικότητα. Αντίθετα μάλιστα, η προσωπικότητα δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί αληθινά παρά μέσα σ' ένα καθολικό διάλογο με τους άλλους. Όταν απαρνούμαστε τον εαυτό μας, διευρύνουμε την ύπαρξή μας, ανοιγόμαστε προς τους άλλους, τους φέρνουμε στο νου και στην καρδιά μας. Γινόμαστε περισσότερο ο εαυτός μας»⁴. Ο τρίτος βασικός άξονας, είναι άκρως σημαντικός, διότι από την σκοπιά της θεολογίας και της νηφάλιας θεώρησης των σημερινών κοινωνικών προβλημάτων, ένα εξ αυτών θα 'λεγα ότι είναι και το προσφυγικό και μεταναστευτικό ζήτημα, βλέπει τους πολιτισμούς, όπου αυτοί ειρηνικά ανθίζουν και καρποφορούν, να μην απαξιώνονται, καθότι όλοι τους «εμπεριέχουν ερμηνείες του κόσμου», όσο διαφορετικοί, βέβαια, κι αν είναι αυτοί.

Οι τρεις παραπάνω βασικοί άξονες, αξιώματα της θεολογικής ερμηνείας του ανθρώπου και του κόσμου – επιτρέψτε μου εδώ με έμφαση να τονίσω ότι η θεολογία είναι επιστήμη, κι όπως κάθε επιστήμη έχει τα αξιώματά τη, έτσι κι αυτή διατυπώνει τη δική της διδασκαλία με αξιώματα – για ό,τι σχετίζεται με το θέμα μας, την προσφυγιά και τη μετανάστευση, όταν αυτά δεν παραχαράσσονται και δεν παρερμηνεύονται, δείχνουν το τρόπο οικοδόμησης μιας κοινωνίας ανθρώπων, εκεί που η ετερότητα, η διαφορετικότητα, μπορεί να ανοίξει το δρόμο ενάντια στην κοινωνική αδικία και την εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο, στοιχειοθετώντας την ανθρώπινη παρουσία σε αυτόν τον κόσμο στις πραγματικές της διαστάσεις, όπως ακριβώς ατόφια την αποτιμά ολάκερη η χριστιανική διδασκαλία, αλλά όπως λέγει κι ποιητής Τάσος Λειβαδίτης σε έναν πολύτιμο όπως τον ονομάζει στίχο: «κι όταν δεν πεθαίνει ο ένας για τον άλλο / είμαστε κιόλας νεκροί»⁵.

Διδάσκοντας κάποια ημέρα πέρυσι το μάθημα των Θρησκευτικών σε ένα τμήμα της Β' Λυκείου στο σχολείο που υπηρετώ, στη συζήτηση που είχα με τους μαθητές και τις μαθήτριά μου για το προσφυγικό και μεταναστευτικό σήμερα ζήτημα, ο παραπάνω στίχος λειτούργησε θεραπευτικά ενάντια σε λογικές στατικές και περικόλειστες γύρω από τον εαυτούλη μας, λογικές που θρυμματίζουν το ανθρώπινο πρόσωπο, στην καθολικότητά του. Λογικές που ουκ ολίγες φορές από όσους αρέσκονται με πολλαπλούς τρόπους, κυρίως τρόπους που ως μοναδικό όπλο ενάντια στην ετερότητα και τη διαφορετικότητα χρησιμοποιούν τη βία, καταστέλλουν την πολυμορφία και το χειρότερο για δήθεν, τάχαμου «ανθρωπιστικούς» λόγους σπρώχνουν πρόσφυγες και μετανάστες να λειτουργούν «ως αρμαθιά ακοινώνητων μεταξύ τους γκέτο», με αποτέλεσμα

⁴ Το σώμα του ζώντος Χριστού. Μια ορθόδοξη ερμηνεία της Εκκλησίας, (1999), Ι. Κ. Παπαδόπουλος, (μτφρ.), Αθήνα: Αρμός, σ. 68.

⁵ Μικρό βιβλίο για μεγάλα όνειρα, (1987), Αθήνα: Κέδρος, σ. 43.

αυτοί που είναι απ' έξω, οι καθαροί στη φυλή και στο αίμα, συχνά πυκνά να επαναλαμβάνουν ως μόνιμη πια επωδό τον κίνδυνο εθνολογικής αλλοίωσης της πατρίδας μας. Σαφέστατα, εδώ, πρόκειται για αισθήματα περικύκλωσης και απειλής, έξαρσης πολυειδών ρατσισμών, που δυστυχώς εκπορεύονται δυστυχώς και από εκκλησιαστικούς κύκλους.

Σε αυτούς, πράγματι, τους εκκλησιαστικούς κύκλους - εκ των πραγμάτων αναγκάζομαι να πω ξανά τη λέξη δυστυχώς - κυοφορούνται αντιλήψεις μοναδικότητας και απολυτότητας. Σε ότι αφορά στις τραγικές διαστάσεις που σήμερα έχει πάρει η προσφυγιά και τη μετανάστευση οι ίδιοι αυτοί κύκλοι, συνεπικουρούμενοι και από ακραίες πολιτικές πρακτικές, επιδιώκουν να πείσουν όσους νηφάλια και με χριστιανικό ήθος τολμούν να μιλήσουν για τους πρόσφυγες και τους μετανάστες, ότι μόνο μέσα από τις δικές τους διαδικασίες και από το δικό τους χώρο μπορεί να δημιουργηθεί κάτι καλό. Έξω από αυτούς υπάρχει το χάος και η καταστροφή, η ξενοφοβία, ο ρατσισμός. Στην κυριολεξία για καθετί διαφορετικό δεν έχουν τη διάθεση να το ακούσουν. Κι αυτό συμβαίνει γιατί σκέφτονται ολιστικά και απόλυτα. Βέβαια, κάποιος μπορεί εδώ να υποστηρίξει ότι όλα αυτά μπορεί να ισχύουν μόνο για απλούς θρησκευόμενους ανθρώπους. Σας πληροφορώ ό,τι αυτό είναι ένα τραγικό λάθος. Οι επιλογές αυτές πληθαίνουν και σε ένα μέρος του θεολογικού - εκκλησιαστικού χώρου. Πως εξηγείται αυτό; Η υπόθεση - ερμηνεία, νομίζω, είναι τόσο απλή. Επιτρέψτε μου να καταθέσω ένα ερμηνευτικό σχόλιο. Όταν κάποιος διαλέγεται συνεχώς μόνον με τέτοιους κύκλους, στην καλύτερη περίπτωση θέλει να νομίζει ό,τι στοχεύει στο διάλογο. Οι πολλαπλές, όμως, αγκυλώσεις αυτών των κύκλων σιγά - σιγά τον αποδιώχνουν τον αρχικό στόχο. Αν και εκφράζει μια ευρύτερη προβληματική, αν και ανοικτούς ορίζοντες, μετανιώνει για το εγχείρημά του να διαλεχθεί μαζί τους. Για να γίνω κατανοητός θα φέρω ένα τρανταχτό παράδειγμα. Σε συζήτηση για τους πρόσφυγες και τους μετανάστες, που είχα πριν λίγο καιρό με γνωστούς τέτοιων κύκλων, οι οποίοι παρεμπιπτόντως τονίζω εδώ στα πρόσωπα των προσφύγων και των μεταναστών έβλεπαν τον κίνδυνο ισλαμοποίησης της ελληνικής κοινωνίας, γι' αυτό και η καθύβρισή τους, για προβληματισμό τους έθεσα τα δύο παρακάτω κείμενα, δίχως, βέβαια, εξ αρχής να τους αποκαλύψω τους συγγραφείς τους. Το πρώτο κείμενο: *«ήρθαν έτσι τα πράγματα, ώστε γύρω μας να αφθονούν οι γυμνοί και οι άστεγοι. Είναι πάμπολλοι οι πρόσφυγες που χτυπούν τις πόρτες μας. Πάμπολλοι είναι οι ξένοι και οι μετανάστες. Όπου κι αν κοιτάξεις, θα δεις χέρια απλωμένα σε ζητιανιά. Για σπίτι έχουν το ύπαιθρο. Κατάλυμα βρίσκουν στις στοές, τις παρόδους και τα ερημικότερα σημεία της αγοράς. Φωλιάζουν σε τρύπες όπως οι νυχτοκόρακες και οι κουκουβάγιες. Το ρούχο τους είναι διάτρητα κουρέλια. Για χωράφι έχουν τη διάθεση όσων δίνουν ελεημοσύνη. Για τροφή, ότι τύχει. Πίνουν νερό από τις κρήνες όπως τα ζώα, και*

για ποτήρια έχουν τις χούφτες τους. Για αποθήκη έχουν την κοιλιά τους, όσο μπορεί αυτή να συγκρατήσει ότι μπαίνει μέσα. Τραπέζι τους είναι τα γόνατά τους διπλωμένα. Κρεβάτι, το έδαφος. Μπάνιο, κάποιος ποταμός ή λίμνη, όπως τα έχει προσφέρει ακατέργαστα και κοινά σε όλους ο Θεός. Η ζωή τους είναι πλέον γεμάτη μετακινήσεις και αγριάδα, όμως δεν ήταν έτσι εξ αρχής. Ας όψονται η συμφορά και η ανάγκη»⁶. Και το δεύτερο: «Θα σας πω κάτι ενοχλητικό και βαρύ. Ζέρω ότι θα οργιστείτε, αλλά θα σας το πω. Και δεν θα το πω για να σας βλάψω, αλλά για να σας διορθώσω... Διάφοροι λένε ότι (αυτοί οι φτωχοί άνθρωποι) είναι φυγάδες, ξένοι και τιποτένιοι, που άφησαν τις πατρίδες τους και συρρέουν στην πόλη μας. Για πες λοιπόν! Αυτός είναι ο λόγος που αγανακτείς... επειδή όλοι την θεωρούν λιμάνι τους και προτιμούν την ξένη πόλη από τη γενέτειρά τους; Αντιθέτως, θα 'πρεπε να χαιρόμαστε για το γεγονός ότι όλοι καταφεύγουν στα χέρια σας σαν σε λιμάνι κοινό και θεωρούν την πόλη αυτή μητέρα όλων»⁷.

Στο ερώτημα αν τέτοια κείμενα, στο σημερινό τοπίο της παγκοσμιοποίησης και της πολυπολιτισμικότητας, όπου η πραγματικότητα των ανθρώπινων σχέσεων δεν είναι αμιγής και μονότροπη, μπορούν να λειτουργήσουν ως υπόδειγμα ανοχής και δεξίωσης του πολιτισμικά διαφορετικού άλλου, μακριά, βέβαια, από εκείνη τη χθόνια λογική της καθαρότητας της φυλής και του αίματος, η απάντηση από τους «χριστιανομαθημένους» συνομιλητές μου δεν ήταν ξεκάθαρη. Μα δεν συμφωνείτε με όσα λένε τα κείμενα; Επέμενα. Καμιά ξεκάθαρη απάντηση. Απεναντίας, μάλιστα, «στόλισαν» με εκείνη την απέχθεια που νιώθουν όσοι ποτέ τους δεν έχουν νιώσει ψήγματα αλληλεγγύης το περιεχόμενο των κειμένων. Όταν, όμως, τους αποκάλυψα τους συγγραφείς, οι οποίοι κυρίες και κύριοι δεν είναι άλλοι από τον Γρηγόριο Νύσσης, αδελφό του Μεγάλου Βασιλείου και τον Ιωάννη Χρυσόστομο, έμειναν έκπληκτοι για το πώς Πατέρες της Εκκλησίας αιώνες πριν από εμάς σήμερα, εξηγούσαν πως ο κοντινός, ο πλησίον, μπορεί να είναι ο πλέον απόμακρος για την ανθρώπινη λογική, είτε βιολογική, είτε πολιτισμική, είτε θρησκευτική: ο ξένος, ο εχθρός!

Οφείλω, βέβαια, εδώ να πω και ετούτο: η κοινωνία ανθρώπων και η σχέση μεταξύ τους δεν είναι μια πραγματικότητα που προϋποθέτει τη συμμετοχή ενός μόνο εκ των συμμετεχόντων. Απεναντίας αυτή η κοινωνία προσώπων αποκτά νόημα μόνο όταν ο καθένας μας ως πράξη συμβολής καταθέτει την ύπαρξή του με σεβασμό και κατανόηση της υπάρχουσας διαφορετικότητας, ετερότητας, στη διακονία πάντα μιας κοινής εν κινήσει ευχαριστιακής τράπεζας. Κι αυτό δεν είναι ουτοπία. Είναι πραγματικότητα. Φτάνει για κάποιους ο εκκλησιαστικός και θεολογικός χώρος σε ότι αφορά

⁶ ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, (2004), *Ο Θεός μου ο αλλοδαπός. Κείμενα για μian αλήθεια που είναι του δρόμου*, Αθήνα: Ακρίτας, 43-44.

⁷ Ιωάννης Χρυσόστομος, *Περί ελεημοσύνης*, ΡΓ. 51, 269-270.

στους πρόσφυγες και τους μετανάστες να μην περιορίζεται μόνο σε πράξεις τελετουργικές, σε μια κάποια διεκπεραίωση θεσμικών συντεταγμένων από την αλήθεια των πραγμάτων της ζωής και του κόσμου, εκεί δηλαδή, που ο Άλλος είναι ολοκληρωτικά απών. Στην περίπτωση αυτή θα πρέπει να κατανοήσουμε ότι η αγάπη, η ελευθερία, η αλληλεγγύη, η προσέγγιση και η δεξίωση του διαφορετικού πολιτισμικά Άλλου, είναι ατραποί και δρόμοι που δεν είναι αδιάβατοι.

Υπ' αυτήν την έννοια η προσφυγιά και η μετανάστευση όταν δεν τη βλέπουμε ως απειλή και έγκλημα, απεναντίας όταν τη βλέπουμε ως σηματορρό για πλεύση σε κοινό πλοίο που οδηγεί στη συνύπαρξη, θα αντιταχθούμε απέναντι σε όσους υποστηρίζουν ότι ο κόσμος μας πρέπει να είναι συγκροτημένος μέσα από αποκλεισμούς και μοναδικότητες. Καθώς φαίνεται οι απαξιωτικές πρακτικές εκείνων που στα πρόσωπα των προσφύγων και των μεταναστών βλέπουν μόνον εχθρούς, είναι πολύ δύσκολο να συνειδητοποιηθεί ότι η συνύπαρξη στηρίζεται σε μια λογική βάση που δικαιολογεί το *minimum* συμφωνίας και αφήνει περιθώρια στην ελευθερία της επιλογής για όλους. Στην προκειμένη περίπτωση το μεταναστευτικό ζήτημα θεωρούμενο στις ιστορικές τους διαστάσεις δεν μπορεί να σημαίνει απλά ότι μετακινούνται κάποιες ομάδες ανθρώπων στοχεύοντας σε μια καλύτερη ζωή και τίποτε παραπάνω. Αυτή η θεώρηση είναι τόσο απλουστευτική και καταντά γελοία. Δεν πρέπει να ξεχνάμε, λοιπόν, ότι οι άνθρωποι που μεταναστεύουν στις υποδεχόμενες κοινωνίες αναπόφευκτα μεταφέρουν την ξεχωριστή τους πολιτισμική και θρησκευτική παράδοση⁸.

Ωστόσο, το γεγονός αυτό δεν αναιρεί τη βασική παρατήρηση που κάμει ένας από τους σημαντικότερους σήμερα μελετητές της μετανεωτερικότητας, ο Ζίγκμουντ Μπάουμαν· στο πλαίσιο, βέβαια, που η μετανεωτερικότητα συνδέεται άμεσα με τον περιορισμό της εθνικής κυριαρχίας, την παγκοσμιοποίηση της κουλτούρας και τους τρόπους συσσώρευσης οικονομικού κεφαλαίου. Στο καταγιγιστικό βιβλίο του Ρευστόι καιροί, ο κορυφαίος Πολωνός κοινωνιολόγος, αναφερόμενος στους πρόσφυγες γράφει ότι «αποτελούν την ενσάρκωση των “ανθρώπινων αποβλήτων”, χωρίς να έχουν κάποια χρήσιμη λειτουργία να επιτελέσουν στη χώρα άφιξης και προσωρινής παραμονής και χωρίς να υπάρχει ούτε η πρόθεση ούτε η ρεαλιστική προοπτική για αφομοίωση και ενσωμάτωση στο κοινωνικό σώμα». Και συνεχίζει: «οι πρόσφυγες βρίσκονται μεταξύ διασταυρούμενων

⁸ Και για να μιλήσουμε ολίγον και θρησκευτικολογικά, η διάδοση πολλών θρησκειών, κατά αιώτερο αλλά και εγγύτερο παρελθόν, εν πολλοίς οφείλεται σε μεταναστευτικά ρεύματα. Κλασικό παράδειγμα το Ισλάμ, το οποίο από τον 9^ο έως τον 12^ο αιώνα αστραπιαία διαδόθηκε στον ευρύτερο μεσογειακό και ευρωπαϊκό χώρο, διαλεγόμενο δημιουργικά με τον χριστιανικό κόσμο. Βλ. Fernand Braudel, (2001), *Γραμματική των πολιτισμών*, Άρης Αλεξάκης (μτφρ.), Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, σσ. 138-152.

πυρών ή, για μεγαλύτερη ακρίβεια, είναι δέκτες αντιφατικών μηνυμάτων. Εκδιώκονται με τη βία ή εκφοβίζονται για να φύγουν από την ιδιαίτερη πατρίδα τους, αλλά τους αρνούνται την είσοδο σε κάποια άλλη. Δεν αλλάζουν χώρους. Χάνουν το χώρο τους πάνω στη γη και πετιούνται στο πουθενά [...] Τα στρατόπεδα των προσφύγων ή των αιτούντων άσυλο είναι έξυπνα επινοήματα προσωρινών εγκαταστάσεων που καθίστανται μόνιμα μέσω του αποκλεισμού των εξόδων τους. Επιτρέψτε μου να το επαναλάβω. Οι τρόφιμοι των στρατοπέδων προσφύγων ή των αιτούντων άσυλο δεν μπορούν να επιστρέψουν “εκεί απ’ όπου ήρθαν”, αφού οι χώρες αυτές δεν τους θέλουν πίσω. Οι ζωές τους έχουν καταστραφεί, τα σπίτια τους έχουν υποστεί ζημιές, ισοπεδωθεί ή κλαπεί. Επιπλέον δεν υπάρχει διέξοδος, γιατί καμιά κυβέρνηση δεν θα δει με ευχαρίστηση την εισροή εκατομμυρίων αστέγων και θα κάνει ό,τι μπορεί για να αποτρέψει την εγκατάσταση των νεοφερμένων»⁹. Αυτές οι καίριες παρατηρήσεις του Μπάουμαν οδηγούν στον εντοπισμό μιας σημαντικής αιτίας, στην οποία οδηγεί ένα πλήθος οργανισμών και θεσμών, στο πλαίσιο του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, να προβάλλουν μοντέλα συνύπαρξης διαφορετικών λαών, με σκοπό της δημιουργία ενός μελλοντικού «πολυπολιτισμικού και ανεκτικού “παγκόσμιου” πολίτη»¹⁰.

Στην προοπτική που ο θεολογικός και ο εκκλησιαστικός χώρος μπορεί εδώ να έχει ουσιαστική συμμετοχή, όχι, όμως, με εκείνη την επιδερμική χρήση της φιλανθρωπίας, αλλά στη βάση της συνιστώσας που θέλει τον ξεριζωμό, τον λιμό και τη γενοκτονία, των προσφύγων και των μεταναστών να καταλαγιάζει σε αληθινή «κοινωνία ετεροτήτων»¹¹. Τότε και μόνον τότε η χριστιανική ανθρωπολογία φαίνεται να αποκτά ουσιαστική σημασία, όταν αναφέρεται στην αρμονική συνύπαρξη¹² ανθρώπων διαφορετικής πίστης και κουλτούρας. Χρέος και αγώνας κάθε χριστιανού είναι η ταύτιση του με τον Άλλο, όσο διαφορετικός πολιτισμικά, θρησκευτικά κι αν είναι. Κάτι σαν το πατέρα Ναζάριο, τον ρωμαιοκαθολικό ιερέα στη εκπληκτική ταινία του Λουίς Μπουνιουέλ, με τίτλο *Ναζαρέν*, ο οποίος προτιμούσε να ζει σε φτωχογειτονίες του Μεξικού ταυτίζοντας τον εαυτό του με πάμφτωχους και περιθωριακούς ανθρώπους, αλλά και κάτι σαν τον αξέχαστο παπα-Στρατή Δήμου, που κι αυτός ταύτισε τον εαυτό του με κάθε πρόσφυγα και μετανάστη.

⁹ ΖΙΓΚΜΟΥΝΤ ΜΠΑΟΥΜΑΝ⁹, (2008), *Ρευστοί καιροί. Η ζωή την εποχή της αβεβαιότητας*, Αθήνα: Μεταίχιμο, σσ. 77, 82-83.

¹⁰ Βασίλειος Μακρίδη, (2005), «Μετανάστευση και ανοχή στη σύγχρονη Ευρώπη», στη: *Σύναξη*, τχ. 96 (Οκτώβριος - Δεκέμβριος), σ. 53.

¹¹ Θανάσης Παπαθανασίου, (2005), «Γινόμαστε περισσότερο ο εαυτός μας», στη: *Σύναξη*, τχ. 96 (Οκτώβριος - Δεκέμβριος), σ. 4.

¹² Για μια πανοραμική ερμηνεία της συνύπαρξης από θρησκευτολογική κυρίως πλευρά, σημαντικό είναι το τελευταίο βιβλίο του Αρχιεπισκόπου Τιράνων, Δυρραχίου και πάσης Αλβανίας Αναστασίου (Γιαννουλάτου), (2015), *Συνύπαρξη, Ειρήνη, φύση, φτώχεια, τρομοκρατία, αξία. Θρησκευτολογική θεώρηση*, Αθήνα: Αρμός.

